

КОМУНИКАТИВНО – ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ЯК ОСНОВНИЙ ПОКАЗНИК КОМУНИКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

В предлагаемой статье коммуникативно-творческие способности рассматриваются как показатель коммуникативной культуры. Рассматривается структура и определение коммуникативно-творческих способностей и пути их развития и формирования.

The article describes communicative and creative abilities as the feature of teachers' communicative culture. The author gives the structure and the definition of communicative abilities and the ways of their development and formation.

У переломні етапи розвитку суспільства завжди особливу актуальність здобувають питання, пов'язані з культурою, зокрема з духовною, моральною, культурою взаємовідносин між людьми. Стає очевидно, що від того, які цінності будуть сформовані в молоді сьогодні залежить успішність цивілізованого розвитку нашого суспільства. Комунікативна культура є найважливішою складовою частиною професійної компетентності будь-якого фахівця, але, реалізуючись в педагогічній діяльності, вона додає їй професійну спрямованість і сприяє прояву пізнавальної, інтелектуальної і духовної активності особистості педагога.

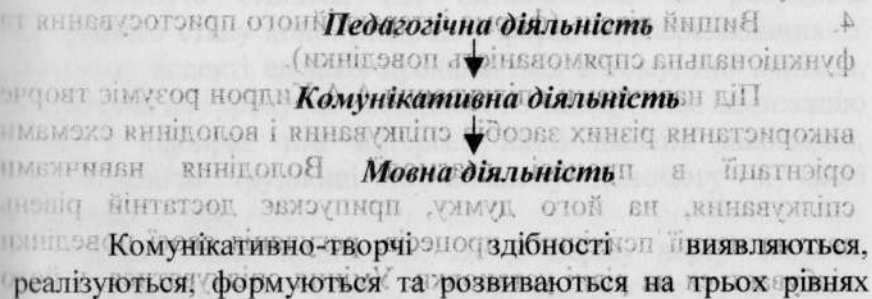
Комунікативна культура вчителя невід'ємна складова частина професійно-педагогічної культури і культури особистості зокрема, впливає з неї, і являє собою ступінь засвоєння комунікативного досвіду у виді знань, умінь, навичок. Найважливішою ознакою професіоналізму вчителя є його здатність використовувати ті чи інші форми та прийоми навчання і виховання учнів, виражати до кожного з них своє особисте відношення. Необхідно зазначити, що прояв відношення вчителя до вихованця чи до його вчинків має відбуватись в рамках культурної взаємодії, а не, наприклад, монотонним повчанням. Уміння розбиратись в своїх учнях, вірно оцінювати їхні вчинки, здатність адекватно реагувати на їхню поведінку, вибирати систему методів виховання, які якнайкраще відповідають індивідуальним особливостям учнів – це і є показники комунікативної культури майбутнього вчителя.

Зрозуміло, що опанувати всім арсеналом гнучких засобів індивідуального підходу в педагогічній діяльності

вчитель зможе, якщо його спілкування стане постійним процесом пізнання інтересів, смаків, характеру своїх учнів. Тільки тоді, коли вчитель досконально буде знати своїх вихованців, він буде спроможний на основі цих знань будувати правильні взаємини, домагаючись поставлених педагогічних цілей. Звичайно, це вже буде інший рівень професійного спілкування, який припускає (продуманість, послідовність і обґрунтованість усіх його стратегічних і тактичних засобів і прийомів). Ми вважаємо, що професійного рівня педагогічного спілкування можливо досягти в процесі формування комунікативної культури майбутніх педагогів.

Вчитель — це професіонал, головне призначення якого будувати виховну (конструктивну) взаємодію з учнем чи класним колективом. Якщо мета шкільного навчання — розвиток особистості учня, то комунікативна компетентність, виражена деякою мірою сформованості комунікативної культури педагога, повинна бути його центральною професійною характеристикою.

ґрунтом для формування комунікативної культури майбутнього педагога є комунікативно-творчі здібності. Ці здібності педагога формуються та розвиваються в умовах його комунікативної діяльності, сама ж комунікативна діяльність вчителя обумовлена його педагогічною діяльністю. Рівневий аналіз комунікативної діяльності вчителя можна відобразити за наступною схемою:

одночасно: на рівні педагогічної, комунікативної та мовленевої діяльності, що не суперечить системно-інтегративному характеру спілкування.

Останнім часом у дослідженні здібностей існує тенденція до поєднання двох підходів: діяльнісного (А.Н.Леонтьєв, К.К.Платонов, В.А.Крутецький, А.А.Кидрон, Н.В.Кузьміна) і системно-генетичного (В.Л.Шадриков, Е.П.Ільїн, Д.А.Регуш, А.В.Коропів). У рамках позначених концепцій під комунікативно-творчою здатністю розуміється загальна здатність, пов'язана з різноманітними підструктурами особистості і, що виявляється в навичках суб'єкта спілкування вступати в соціальні контакти, регулювати ситуації взаємодії, творчо підходити до рішення задач комунікації, а також досягати в міжособистісних відносинах переслідуваних комунікативних цілей.

У структурі комунікативних здібностей А.А.Кидрон виділяє чотири рівня:

1. База комунікативного потенціалу людини, що охоплює соціальні та соціально-психологічні передумови до спілкування (комунікативні засоби, схеми орієнтації взаємодії, зовнішність, темперамент, статус індивіда в мікроколективі тощо).
2. Нижчий рівень прояву комунікативних здібностей (навички спілкування).
3. Середній рівень комунікативних здібностей (уміння спілкуватися).
4. Вищий рівень (форма інтеракційного пристосування та функціональна спрямованість поведінки).

Під навичками спілкування А.А.Кидрон розуміє творче використання різних засобів спілкування і володіння схемами орієнтації в процесі взаємодії. Володіння навичками спілкування, на його думку, припускає достатній рівень автоматизації психічних процесів, регуляція своєї поведінки відбувається на рівні установок. Уміння спілкуватися, у його

розгляді, припускає відносно автономну комунікативну задачу з цілеспрямованим використанням різних навичок спілкування [2].

У структурі комунікативно-творчих здібностей ми виділяємо дві основних складових: інтелектуально-логічні й емоційно-евристичні здібності. До числа інтелектуально-логічних комунікативно-творчих здібностей належить:

- готовність до спілкування;
- комунікативний потенціал, що містить у собі такі характеристики як зовнішність людини, престиж, позиція в мікрогрупі, вік, стан здоров'я тощо;
- здатність пізнавати людей;
- здатність критично оцінити педагогічну ситуацію, що створилася, і зайняти стосовно неї адекватну позицію;
- здатність прогнозувати поведінку;
- здатність моделювати можливості діалогічного спілкування в різних його проявах;
- здатність активно слухати;
- здатність аргументувати;
- здатність до співробітництва;
- здатність доводити, переконувати;
- здатність логічно оцінювати свої дії.

До числа емоційно-евристичних комунікативно-творчих здібностей належать:

- розвинута перцепція й інтуїція;
- розвинута емпатія, що визначається як розуміння емоційного стану іншої людини у формі співпереживання. У творчому аспекті емпатія проявляється в тому, що вчитель, готуючись до уроку чи позакласного заходу, стає на позицію учнів і підбирає той матеріал, який цікавий школярам, передбачаючи труднощі та можливу допомогу зі своєї сторони;
- педагогічний артистизм. Це в першу чергу яскраве, виразне втілення не чужих, а своїх власних почуттів, свого

духовного стану, своєї щирої любові до дітей. Для цього вчителю необхідний приємний голос, володіння різними інтонаційними переходами, виразна міміка і жести, тонкий гумор, що є показником неабиякого інтелекту і культури особистості;

- здатність адекватно передавати і сприймати емоції;
- здатність до невербального самовираження;
- почуття гумору;
- емоційна стійкість;

-здатність рефлексивно керувати своїм "Я", тобто здатність до оперативної самооцінки власної поведінки, її миттєва корекція, зміна зайнятої позиції. Рефлексія дозволяє вчителю займати адекватну педагогічній ситуації позицію, вибирати придатний тон і темп діяльності, скорочувати і полегшувати шлях до поставленої мети спілкування, уникати бар'єрів комунікації, сприяти діалогу і взаєморозумінню.

Усі компоненти структури комунікативних здібностей взаємозалежні, тому процес їх формування необхідно будувати з урахуванням спроектованого впливу на кожний з компонентів з метою виявлення змісту, структури, критеріїв, показників і рівнів сформованості комунікативно-творчих здібностей. Формування цих здібностей являє собою процес становлення тих з них, якими вчитель раніше не володів. Ступінь їхньої сформованості відображає певний рівень володіння прийомами і засобами комунікативної діяльності та визначає ступінь і рівень сформованості комунікативної самостійності педагога, що в остаточному підсумку визначає рівень комунікативної культури особистості.

Процес розвитку комунікативних здібностей учителя являє собою процес рішення комунікативних задач, що містить у собі поступовий перехід від елементарних задач, заснованих на знаннях і першому досвіді, до задач більш високого рівня. Процес розвитку комунікативних здібностей характеризується ступенем педагогічної майстерності вчителя

в рішенні комунікативних задач — від соціально-перцептивних умінь до здібностей більш високого ступеня — комунікативних.

Дослідження, які ми провели за допомогою анкетування, тестування, спостереження та самохарактеристик студентів показали, що формування комунікативно-творчих здібностей студентів відбувається тим успішніше, чим вище рівень засвоєння ними теоретичних знань і чим краще засвоєні ними практичні уміння та навички.

Зміст і методика навчально-виховного процесу у вищому педагогічному закладі на цей час не забезпечує якісного та ефективного формування всіх комунікативних властивостей особистості, тому необхідно інтенсивніше використовувати позааудиторний час в процесі формування комунікативно-творчих здібностей. Тому ми пропонуємо використовувати якнайчастіше позааудиторні виховні заходи в процесі формування та розвитку комунікативно-творчих здібностей майбутнього вчителя.

Звичайно, неможливо вимагати від кожного вчителя працювати в режимі творчості, намагались постійно шукати нові шляхи розвитку педагогічного процесу. Але розкрити майбутньому вчителю поняття комунікативно-творчих здібностей, показати їх значення, розкрити способи формування у себе творчих якостей та умінь, включити студентів у творчий процес необхідно обов'язково. Цього вимагає суть педагогічної діяльності, закономірний розвиток педагогічної думки і педагогічної практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айзенк Г. Проверьте свои способности. – М.: Педагогика, 1992.

2. Бурлаков В.В. Формирование и развитие коммуникативных способностей учителя иностранного языка: Автореф. ... канд.псих.наук. 19.00.05/ Ин-т молодежи. - М., 1991, 25 стр.
3. Иконникова С.Н. Диалог о культуре. – Л.: Лениздат, 1987.
4. Кидрон А.А. Коммуникативная способность и ее совершенствование: Автореф. ... канд.псих.наук. 19.00.05/ Лен. гос. ун-т им. А.А.Жданова., Л., 1981, 19 с.
5. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М.: Прометей, 1990.
6. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для пед. ін-тів. Суми: ВВП "Мрія" - ЛТД, 1995р. - 212с.